

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1954

ΕΠΙΛΟΓΗ Κ.Τ.Τ.
ΙΟΥΝΙΟΥ 2008

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

Στὰ γεράματά του ὁ Ψυχάρης ἔμοιαζε σὲ κείνους τοὺς ψηλούς, βαρειούς καὶ τετράγωνους πυλῶνες, ποὺ στέκουν φύλακες καὶ σύμβολα στὴν εἴσοδο τῶν ἀρχαίων αἰγυπτιακῶν ναῶν στὸ Λουξορ. Ἔτσι τὸν γνώρισα κοντὰ ἐβδομήντα χρόνων. Πυλῶνα.

Στὰ νειάτα του ὁμοίως θὰ πρέπει νὰ ὀρθωνόταν κολῶνα δωρική, δίχως τὰ σκεβρώματα καὶ τὰ σκαψίματα καὶ τὶς φθορές, προπάντων δίχως τὰ πολλά — γιὰ τὸν Ψυχάρη δὲν χωράει νὰ πεῖς «καὶ ποικίλα» — στρώματα σκουριάς καὶ σκόνης, ποὺ κόλλησαν ἢ πρόβαλαν στὸ ἄλλοτε λειοσῶμα μὲ τὸ δάρσιμο τῶν καιρῶν καὶ μὲ τὸ κύλισμα τῶν αἰῶνων.

Μονολιθικὴ μορφή, ποὺ ἐκφράζει τὴ θέληση καὶ τὸ πείσμα.

Εἶταν ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦσε ὁ τόπος—τὸ τοπίο, πῆγα νὰ πῶ—γιὰ νὰ βαδίσει στὴν πνευματικὴ ὀλοκλήρωσή του, εἶταν ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποὺ ζητοῦσε ἡ ὥρα, γιὰ νὰ μπορέσει ὁ ὀλοκαίνουργος ἀκόμη ἑλληνισμός, νὰ ἀνοίξει τὰ πλεμόνια του, νὰ μπεῖ καθάριος ἀέρας, νὰ ἀνοίξει τὸ στόμα του καὶ τὰ μάτια του καὶ τ' αὐτιά του, γιὰ ν' ἀκούσει τὴν ἴδια του τὴ φωνή, τὴν γνήσια φωνή του, καὶ γιὰ νὰ δεῖ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του κατὰματα καὶ νὰ τὸν πεῖ, νὰ τὸν τραγουδήσει καὶ νὰ τὸν γράψει.

Δὲν εἶταν ὁ Ψυχάρης σταθμὸς ἐπειδὴ ἀνακάλυψε τὴ βρύση καὶ τὴ ρίζα τοῦ δέντρου. Τὰ ὅσα εἶπε, τὰ εἶχαν πεῖ πρὶν ἀπ' αὐτὸν ἄλλοι, πολλοὶ καὶ μεγάλοι, τὰ ὅσα εἶπε, μιλοῦσαν πιά μονάχα τους, εἶταν ἡ ὥρα. Ἀλλὰ αὐτὸς σήκωσε τὴν πέτρα, ποὺ ἔκλεινε τὸ δρόμο, τόλμησε καὶ σήκωσε τὴν πέτρα, τὴν πῆρε στὸν ὦμο του, τὴν σήκωσε ὅσο ἔπρεπε (θὰ δοῦμε, ἂν τὴν σήκωσε «ὀπως» ἔπρεπε, καὶ ἂν μπορούσε νὰ τὴν σηκώσει ἄλλοιῶς), τὴν σήκωσε στοὺς ὦμους του ὅσο ἔπρεπε, γιὰ νὰ τὴν πάει καὶ νὰ τὴν πετάξει στὸ ρέμα, νὰ τὴν πάρει τὸ ρέμα, νὰ ἐλευθερωθεῖ ὁ δρόμος.

Καὶ ἀνοίξε ὁ δρόμος, ὁ δρόμος τοῦ δημοτικοῦ λόγου—μὲ ὅλες τὶς ἀπέραντες προοπτικές του: ἀπὸ τὸ θέμα τῆς γλώσσας τοῦ λαοῦ ὡς στὴν ἀποδέσμευση τοῦ στοχασμοῦ καὶ ἀπὸ τὴν θαρραλέα ἀναζήτηση καὶ ἀνάπτυξη τῶν ψυχικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν πηγῶν τοῦ ἔθνους ὡς στὴν ἀναδρομὴ στὶς ρίζες τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως—δρόμος ἐθνικός, ποὺ σὲ ὀρισμένο ση-

μεῖο του πρέπει σίγουρα νὰ χαραχθεῖ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ψυχάρη.

* * *

Ὁ δάσκαλος καὶ ὁ μαχητής. Ἄν ζοῦσε ἑκατὸ χρόνια πρὶν, θὰ τὸν γνωρίζαμε μὲ τὴ γραμματικὴ στ' ἀριστερὸ καὶ μὲ τὸ σπαθὶ στὸ δεξιὸ τοῦ χέρι. Μὰ τώρα γιορτάζουμε τὰ ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησή του καὶ στεκόμαστε μπρὸς στὸν τάφο του καὶ τὸν συλλογιόμαστε.

Ἡ μνήμη καὶ ὁ στοχασμός. Μὲ αὐτὰ τὰ δύο—ἐσώτατα—ἀντικρύζω τώρα τὸν Ψυχάρη. Καὶ ἐπειδὴ ἡ μνήμη εἶναι ἀκόμα πρὶν ἀυθόρμητη καὶ ἀπὸ τὴ σκέψη, ἀφήνω ἐλεύθερη τὴ μνήμη νὰ ρθεῖ μπροστά. Καὶ θυμοῦμαι.

Εἶμωνα φοιτητής, φοιτητής στὸ Παρίσι, γύρω στὰ 1922-23. Παιδί ἐγώ, ἐκεῖνος γέρος. Ἐκεῖνος φάρος ποὺ φώτιζε. Τὸν κοιτάζαμε μὲ θαυμασμό, μὲ θάμπωμα, μὲ τοῦ πρώτου πάθους τὴν ἀσυλλογισιὰ καὶ τὴν ὀρμή. Θυμᾶμαι μιὰ διάλεξη στὸ Quartier Latin. Εἶταν νὰ μᾶς μιλήσει γιὰ τὸ γλωσσικό. Γύρισε—μὲ θαυμαστὴ δεξιότητιὰ μεγάλου causeur—γύρω ἀπὸ τὸ θέμα, ἀλλὰ τὸ θέμα ἐλάχιστα τὸ ἀγγίξε. Εἶταν χαρὰ νὰ τὸν ἀκούς, ἀλλὰ—παράξενο στ' ἀλήθεια γιὰ τὸν Ψυχάρη—τὸ θέμα τοῦ ξέφευγε, ὄλο τοῦ ξέφευγε.. ἢ εἶταν ποὺ ἔπαιζε μὲ τὸ θέμα καὶ τὸ ἄφηνε νὰ τοῦ ξεφεύγει;

Τὸ ἴδιο σὲ μιὰν ἄλλη διάλεξη; μερικὰ χρόνια πρὶν ὕστερα, ἐδῶ στὴν Ἀθήνα. Θέμα πάλι τὸ γλωσσικό, πάντα τὸ γλωσσικό. Δυὸ ὄρες causerie ἀφάνταστου πλούτου σὲ θέματα, σὲ εἰκόνες, σὲ πνεῦμα. Μοῦ ἀπομείνει χαραγμένη μιὰ φράση του (μὲ τὴ βαρειὰ του φωνή): «—Καὶ ὅταν ξεπέσουν μιὰ-μιὰ οἱ πτώσεις τῶν ὀνομάτων, σὰν ξερόφυλλα, καὶ μείνει ὁ κορμὸς, ἡ ὀνομαστική, δὲ θὰ λέμε πιά: τὸ τραγούδι—τοῦ τραγουδιοῦ, τὸ χνούδι—τοῦ χνουδιοῦ, ἀλλὰ θὰ λέμε: τὸ τραγούδι—τοῦ τραγούδι, τὸ χνούδι—τοῦ χνούδι!»

Ἀκούγαμε ἀπὸ τὶς πρώτες γραμμὲς τῆς πλατείας (εἶταν στὸ θέατρο «Ἀθηναίων» στὴν ὁδὸ Πατησίων) μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, μὲ ὀλάνοιχτη τὴν ψυχὴ...

Γιὰ νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια, σήμερὰ ἀκόμα, δὲν ξέρω γιατί, δὲν ξέρω πῶς, αὐτὸ «τὸ χνούδι—τοῦ χνούδι» μὲ συγκινεῖ πάντα μὲ τὸν δικό του τρόπο, συναισθηματικά, αἰ-

σθητικά. Ὡστόσο, δὲν ξέρω τί θὰ λέμε ὕστερα ἀπὸ τετρακόσια χρόνια, οὔτε ποιά θὰ εἶναι ἡ ἐξέλιξη τῆς γλώσσας μας μέσα σὲ τρεῖς ἢ τέσσερις αἰῶνες. Ἐγὼ ξέρω νὰ μιλήσω γιὰ τὴ σημερινὴ κατάσταση καὶ γιὰ τὸ δρόμο, ποὺ νομίζω σωστό, πὼς πρέπει νὰ τραβήξουμε ἐμεῖς τῆς γενιᾶς μας, τώρα ποὺ νίκησε πιά ὁ δημοτικισμὸς μὲ λαμπρὸ πρωτοστάτη τὸν Ψυχάρη.

Καὶ ἔτσι — παραμερίζοντας τὴ μνήμη — ἀφήνω τὸ στοχασμὸ ἐλεύθερο, ν' ἀντικρῦσει τὸ «πρόβλημα» Ψυχάρη.

Εἶπα πρὶν «ὁ δάσκαλος καὶ ὁ μαθητής». Τὰ δύο αὐτὰ ὑψηλὰ λειτουργήματα, ποὺ ὁ Ψυχάρης τὰ συγκέντρωνε καὶ τὰ συγκέραζε θαυμαστά, θέτοντας τὸ δυναμικὸ στὴν ὑπηρεσία τοῦ πνευματικοῦ, παρουσιάζουν, ὡστόσο, καθὼς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα, τίς δύο τοὺς ὄψεις, τὴν καλὴ καὶ τὴν κακὴ, τὴν ὁμορφὴ καὶ τὴν ἀσκημὴ, τὴν χρησιμὴ καὶ τὴ βλαβερή, τὴν προσωρινὴ καὶ τὴν αἰώνια (τῶν αἰώνων, θέλω νὰ πῶ). Στὸν Ψυχάρη, ἐπειδὴ ὅλα εἶταν δυνατὰ (ὄχι μεγάλα), οἱ ἀρετὲς καὶ τὰ ἐλαττώματα, ὅλα δυνατὰ καὶ κατὰ τὸν δικό του τρόπο ἀπόλυτα, βλέπουμε καὶ τὰ συμπεράσματα τοῦ λογικοῦ του νὰ φθάνουν συστηματικὰ ὡς τὸ ἔσχατο σημεῖο, ἐκεῖ ποὺ δὲν φθάνουν ποτὲ στὴν πραγματικότητά καὶ οὔτε πρέπει νὰ φθάνουν.

Μὲ τὸ πλατὺ καὶ ξύπνιο μυαλό του ἄρπαξε τὸ θέμα τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας καὶ τὸ κοίταξε — τὸ εἶδε — ἀπ' τὴ σωστὴ του πλευρά. Ἐφτείαξε λοιπὸν μιὰ θεωρία — κατὰ βάσιν ἀτράνταχτα λογικὴ — καὶ μὲ θαυμαστὴ συνέπεια βάλθηκε νὰ τὴν ἐφαρμόσει. Τότε ἄρχισαν νὰ παίζουν ἀποφασιστικὸ ρόλο δύο παράγοντες: ἡ ἰδιοσυγκρασία τοῦ Ψυχάρη καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἔζησε ποτὲ στὴν Ἑλλάδα, δὲν ζοῦσε στὴν Ἑλλάδα. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ παράγοντες ἐπηρέασαν καὶ πρὸς τὸ καλὸ καὶ πρὸς τὸ κακὸ τὴν πορεία τοῦ Ψυχάρη.

Λένε γιὰ τὰ ἐλαττώματα τῶν προτερημάτων. Μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὰ μειονεκτήματα τῶν πλεονεκτημάτων. Εἶναι τόσο βαρειά ἢ σημασία τῆς πορείας τοῦ Ψυχάρη καὶ τόσο μεγάλη ἢ προσφορά του, ποὺ σήμερα ἔχουμε τὸ καθῆκον νὰ τὴν ἀντικρῦσουμε καὶ νὰ τὴν κρίνουμε μὲ τὴν πείρα τῶν δύο γενεῶν, ποὺ πέρασαν ἀπὸ τότε, χωρὶς δισταγμὸ καὶ δίχως πάθος.

Μονοκόμματος καὶ ἀπόλυτος ὡς εἶταν ὁ Ψυχάρης, προχώρησε στὴν θεωρία του καὶ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς, ἀγνοώντας τίς ἀποχρώσεις καὶ τίς ἀρμονικὲς, γιὰ νὰ μεταχειρισθῶ ἕναν ὄρο μουσικὸ, ἀφοῦ ἡ γλῶσσα εἶναι καὶ «αὐτί», πολὺ αὐτί, πρᾶγμα ποὺ ὁ Ψυχάρης δὲν τοῦ ἔδωσε ἀρκετὴ σημασία. Δίχως ὅμως τίς ὑπερβολὲς αὐτὲς θὰ βράδαινε ἢ πορεία, θὰ ζημιωνόταν ἢ προσπάθεια, ἴσως καὶ νὰ χανόταν ὁ ἀγώνας. Μπορεῖ ἢ μετριοπάθεια καὶ ἢ συμβιβαστικότητα νὰ τὰ βγάλουν πέρα μὲ τὸ

πάθος καὶ μὲ τὴν ἀκρότητα; Πάθος καὶ ἀκρότητες πρόβαλαν τότε ἀπὸ παντοῦ οἱ ἀττικιστὰ καὶ οἱ γλωσσαμύνητες, ποὺ στρογγυροκάθονταν καὶ πρίζαν κατάστηθα τὸν ἑλληνισμὸ. Δὲν τοὺς ἀδικῶ, γιὰτὶ δὲν εἶχαν καταλάβει τὸ ζήτημα. Ἀλλὰ τὸ πάθος καὶ ἡ μονολιθικότητά τοῦ Ψυχάρη εἶταν σταλμένα ἀπὸ Θεοῦ.

Κι' ἂν ζοῦσε στὴν Ἑλλάδα, θὰ εἶχε ἄραγε τὴν ἀταραξία καὶ τὸ ἀπέραντο σθένος ποὺ εἶχε, πολεμώντας ἀπὸ τὰ ξένα; Ζημιὰ στάθηκαν τὰ ξένα γιὰ τὸ γλωσσικὸ του αἰσθητήριον, ζημιὰ γιὰ τὸ νιώσιμο τῆς πραγματικότητος, ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι βρέθηκε μακρὰ, τοῦ ἔδωσε τὴν ἀνεση καὶ τὸ ἐλεύθερο, ποὺ χρειαζόταν στὰ χέρια του, γιὰ νὰ παλαίψει.

Τὰ μειονεκτήματα τῶν πλεονεκτημάτων. Ἄν ζοῦσε στὴν Ἑλλάδα, ἂν δὲν εἶταν τόσο ἀπόλυτος... Μπορεῖ. Ἀλλὰ εἶταν αὐτὸ ποὺ χρειαζόταν, εἶταν αὐτὸς ποὺ χρειαζόταν γι' αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν σταυροφορία. Καὶ ἡ τιμὴ του εἶναι, ὅτι στάθηκε βράχος.

* * *

Καὶ τώρα πρέπει νὰ σημειώσω μερικὲς παρατηρήσεις ἀπάνω σὲ γλωσσικὰ προβλήματα, ποὺ μᾶς κληρονόμησε ὁ Ψυχάρης καὶ ποὺ καιρὸς εἶναι πιά, νὰ τὰ συζητήσουμε καλοπροαίρετα καὶ ψυχραῖμα καὶ νὰ τὰ λύσουμε μὲ τὸ πρεπούμενο θάρρος.

Πρῶτα-πρῶτα μιὰ γενικώτατη παρατήρηση. Δὲν μποροῦμε νὰ ἀγνοήσουμε τὴ λογία παράδοση. Τὸ ἔθνος μας — τὸ Γένος — λόγῳ τῶν ἱστορικῶν δεδομένων, ἀκολούθησε καὶ στὸν πνευματικὸ καὶ στὸν ψυχικὸ τομέα δύο παράλληλους δρόμους. Ἐκεῖνον ποὺ πορευόταν κατ' εὐθειάν ἀπ' τὸν ἀττικισμὸ πρὸς τὴν καθαρεύουσα, δηλαδὴ ποὺ ἔμενε μέσ' στὴν παράδοση, καὶ ἐκεῖνον ποὺ ἔσπασε ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρινὴ ἐποχὴ τὰ πλαίσια καὶ χάραξε δρόμο δικό του. Καὶ οἱ δύο δρόμοι ξεκινούσαν φυσικὰ ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα. Οἱ γραμματισμένοι — θεολόγοι, φιλόσοφοι, χρονικογράφοι — καθὼς καὶ τὸ ἐπίσημο Κράτος ἀκολούθησαν, ὡς εἶταν ἐπόμενο, τὸν δρόμο τῆς παραδόσεως. Ὁ λαὸς, στὴν καθημερινὴ κουβέντα του, στὰ τραγούδια του, στὰ παραμύθια του, πῆρε τὸν ἄλλο δρόμο, δούλεψε ἐλεύθερα κι' ἀσυναίσθητα τὴ γλῶσσα του, σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς κανόνες τῆς ἐξελίξεως κάθε γλώσσας.

Αὐτὰ εἶναι γεγονότα, ποὺ δὲν μποροῦμε νὰ τὰ ἀγνοήσουμε, οὔτε τὴν ἐπίδραση ποὺ εἶχαν καὶ ποὺ ἔχουν πάντοτε σὲ μᾶς τοὺς σημερινούς.

Ἄλλο τόσο δὲν μποροῦμε νὰ ἀγνοήσουμε τὴν ἐπίδραση τῆς καθαρεύουσας — τῶν διακοσίων χρόνων τῆς καθαρεύουσας — στὴ διαμόρφωση τῆς σημερινῆς γλώσσας. Δὲν σβήνονται αὐτὰ μὲ μονοκοντυλιές. Τὸ σχολεῖο, τὸ Πανεπιστήμιο, οἱ συγγραφεῖς τῆς καθαρεύουσας καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ ἡ ἐπι-

πασιά, ἡ μίμηση καὶ ἡ ἀγνοία, ὄλα μαζί, δὲν ἄφησαν τὸ γλωσσικό μας αἰσθητήριο ἀνεπηρέαστο. Ἄλλωστε, ἡ πρώτη μεταψυχαρική γενεὰ εἶχε συνειδητοποιήσει αὐτὸ τὸ γεγονός καὶ τὸ βλέπουμε εἰς τὰ γραψιματά της. Ἡ δεύτερη μεταψυχαρική γενεὰ προχώρησε ἀκόμα περισσό-τερο.

Πρέπει νὰ τὸ παραδεχτοῦμε, ὅτι γιὰ πολὺν καιρὸ — ἂν ὄχι γιὰ πάντα — θὰ ἔχουμε διγλωσσία στὸν τόπο μας. Αὐτὸ εἶναι μοιραῖο, γιατί εἶναι κληρονομιά πολὺ παλιά καὶ πολὺ μεγάλη, ποὺ ἄλλοι λαοὶ δὲν τὴν ἔχουν. Καὶ τὰ λατινικά ποὺ γράφανε οἱ λόγιοι γάλλοι τοῦ μεσαιῶνα καὶ οἱ λόγιοι Ἰταλοὶ καὶ οἱ λόγιοι τῶν ἄλλων δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν, δὲν εἶτανε ποτέ στὴ ρίζα τους, ὅπως εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά. Καὶ ὁμῶς πέρασαν πόσες γενεές καὶ σ' ἐκείνους τοὺς τόπους, γιὰ νὰ ξεκαθαρισθεῖ καὶ νὰ διαμορφωθεῖ ἡ ἰδιαίτερη γλῶσσα τῆς καθεμιᾶς τους. Ἡ λογία παράδοσή μας εἶναι ἓνας βαρυσήμαντος πλοῦτος μας καὶ δὲν μποροῦμε νὰ τὸν ἀγνοήσουμε. Μᾶς ἐπιβάλλεται, καὶ εἰδικά στὸ γλωσσικό μας αἶσθημα μᾶς ἐπέβαλε ὀρισμένους κανόνες, παραβιάζοντας τὴν ὁμαλὴ φυσικὴ ἐξέλιξη τῆς γλώσσας.

Καὶ ἐρχόμαστε, ὡς σὲ συνέπεια χαρακτηριστικῆ, στὴν συγκεκριμένη περίπτωση τῆς γενικῆς τῶν τριτοκλίτων, ποὺ ἔγιναν μὲ τὴν ἐξέλιξη πρωτόκλιτα. Ἡ βρύση—τῆς

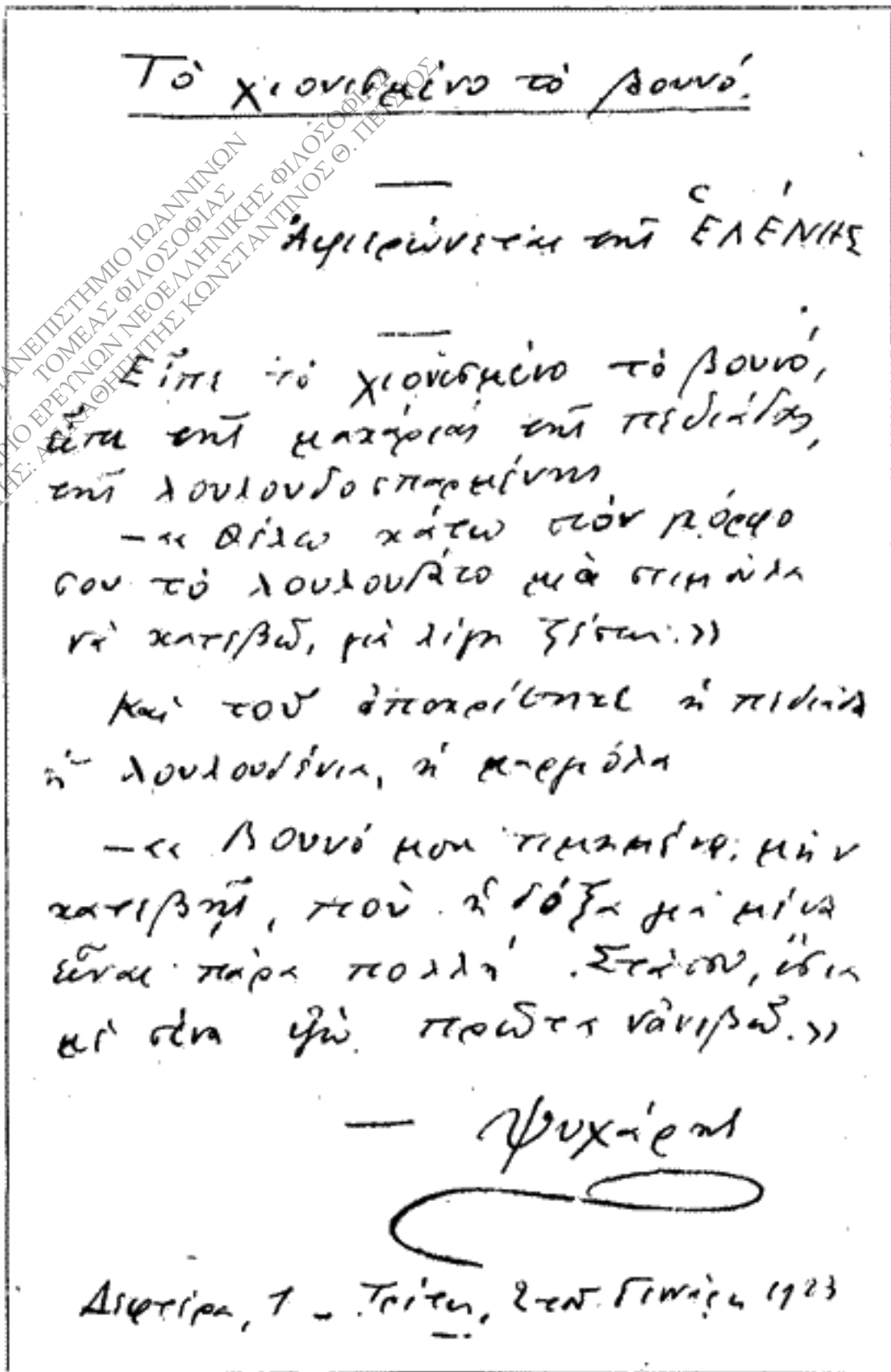
βρύσης, ἡ πόλη—τῆς πόλης, ἡ Κυβέρνηση —τῆς Κυβέρνησης. Τὸ γλωσσικό μας αἰσθητήριο τὰ παραδέχεται τάχα ὄλα αὐτὰ ὁμοιόμορφα; Καὶ ἂς μὴ μοῦ προβάλλουν ὡς ἐπιχείρημα, τὸ ὅτι τὸ αὐτὶ μας δὲν ἐσυνήθισε ἀκόμη. Τὸ αὐτὶ μας πραγματικά

δὲν ἐσυνήθισε — μὲ τὸν καιρὸ μπορεῖ νὰ τὸ συνηθίσει καὶ αὐτὸ — καὶ σήμερα εἶναι ἀδύνατον, ὄχι μόνο νὰ γράψω, ἀλλὰ καὶ νὰ πῶ: ἡ Κυβέρνηση — τῆς Κυβέρνησης. Εἶναι ψεύτικο, τεχνητό, καὶ τὸ ἀποκρούει ἡ αἰσθησή μας.

Ὅπως ἀποκρούσαμε τὴν ὀνομαστικὴ καὶ τὴ γενικὴ πληθυντικὴ τῶν τριτοκλίτων: οἱ Κυβέρησεις — τῶν Κυβερησῶν (ἔτσι θὰ εἶταν τὸ ἀπόλυτα συνεπὲς πρὸς τὴν θεωρία, ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ Ψυχάρης τόλμησε νὰ τὸ διανοηθεῖ αὐτὸ) οἱ πόλες, οἱ διάθεσες — τῶν διαθεσῶν, οἱ μέθοδες, οἱ πρόοδες, κτλ. κτλ., ὅπως ἀποκρούσαμε τὸ: ἡ ποιότη — τῆς ποιότης (σύμφωνα μὲ τὸ: ἡ νιότη — τῆς νιότης λ.χ. χαρτὶ πρώτης ποιότης!), ἔτσι νομίζω — καὶ τὸ ὑποστηρίζω

—ὅτι πρέπει νὰ τολμήσουμε, νὰ ἀπορίψουμε καὶ τὴ γενικὴ τοῦ ἐνικοῦ, ποὺ τὴν ἀπέκρουσε μιᾶς ἐξαρχῆς καὶ τὴν ἀποκρούει τὸ γλωσσικό αἰσθητήριο τοῦ σημερινοῦ Ἑλληνα.

Δὲν ξέρω τί θὰ γίνεῖ ἀργότερα, δὲν ξέρω τί εἶναι γλωσσικά (κατὰ τοὺς γλωσσικούς κανόνες) σωστό, ξέρω ὁμῶς, ὅτι ὄλοι — σχεδὸν ὄλοι — τὸ ἀναγνωρίζουμε, καὶ κανένας, κανένας δὲν τολμᾷ νὰ κάνει τὸ βῆμα.

ΑΥΤΟΓΡΑΦΟ ΤΟΥ ΨΥΧΑΡΗ

Κείμενο ἀφιερωμένο στὴν κ. Ἑλένη Χαλκούση.

Προκύπτουν βέβαια μερικά προβλήματα γραμματικά. 'Η πόλη—τῆς πόλεως—τὴν πόλη—ὧ πόλη—οἱ πόλεις—τῶν πόλεων—τις πόλεις—ὧ πόλεις. Δὲν νομίζω ὅμως, ὅτι εἶναι δύσκολη ἡ λύση τῶν προβλημάτων αὐτῶν. 'Αφήνω στοὺς φιλολόγους καὶ τοὺς γλωσσολόγους, νὰ διατυπώσουν τοὺς κανόνες καὶ προπάντων τὶς ἐξαιρέσεις (γιατὶ προπάντων γιὰ ἐξαιρέσεις θὰ πρόκειται). Θὰ εἶναι καὶ αὐτὸ ἓνα ἀπὸ τὰ σημεῖα, ὅπου ἀναγκαστικὰ θὰ ἐκδηλώνεται γιὰ πολὺν καιρὸ ἀκόμα ἡ διγλωσσία μας.

Θὰ μπορούσα νὰ σημειώσω μερικές ἄλλες παρατηρήσεις μου, ὅπως λ.χ. τὴ σχετικὴ μὲ τὸ συστηματικὸ σβῆσιμο τῶν τελικῶν -ν, ἐκτὸς ἀν ἀκολουθεῖ -κ ψ π (-ψ καὶ -ξ) καθὼς καὶ τὴ σχετικὴ μὲ τὴ φθογγολογικὴ διαμόρφωση τῶν συμπλεγμάτων -φθ (εἰς -φτ) ·πτ (εἰς -φτ)·-κτ (εἰς -χτ) κτλ. κτλ. 'Αλλὰ θὰ ξεπερνοῦσα τὸ σκοπὸ τοῦ ἀρθροῦ αὐτοῦ, ποὺ εἶναι νὰ τιμῶ τὴ μνήμη τοῦ μεγάλου δασκάλου.

'Επρεπε ὅμως, νὰ πῶ τὰ ὅσα εἶπα, γιατί τὰ πιστεύω, καὶ γιατί πιστεύω, ὅτι ἔχουν τὴ θέση τοῦ σ' ἓνα μελέτημα γιὰ τὸν Ψυχάρη, ποὺ κύριο καὶ ὡσάν ἱερὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς του ἔταξε τὸ ζήτημα τῆς γλώσσας.

Δὲν μειώνεται ἡ σημασία τῆς προσφορᾶς τοῦ Ψυχάρη ἀπὸ τὴν τίμια συζήτηση καὶ τὸν ψύχραιμο ἔλεγχο τῶν θεωριῶν του. 'Ο Ψυχάρης στέκει στὸ βᾶθρο ποὺ τοῦ ταιριάζει καὶ ἡ προσπάθειά του δικαιοῦθηκε ἀπὸ χρόνια.

* * *

'Ο δημοτικισμὸς στάθηκε ἡ κυριώτερη προσπάθεια τοῦ ἔθνους στὴν κατάκτηση τῆς αὐτοσυνειδήσεώς του καὶ τῆς αὐτοπεποιθήσεώς του. Μετὰ τὸ λαμπρὸ ξύπνημα τῶν συνειδήσεων, ποὺ ἐτοίμασε καὶ ὀργάνωσε τὴν ὑπέροχη προσπάθεια τῆς ἀπε-

λευθερώσεως ἀπὸ τὸν ξενικὸ ζυγὸ — ξύπνημα καὶ προσπάθεια ποὺ στηρίχτηκαν ἱστορικὰ καὶ ψυχολογικὰ στὴν ἀπαράμιλλη κληρονομιά τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, δηλαδὴ τοῦ παρελθόντος — τὸ ἔθνος ἔπρεπε πιά νὰ στηριχθεῖ στὶς δικές του δυνάμεις, δηλ. στὸ παρὸν — πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ — καὶ ἔφθινε κάτω ἀπὸ τὸ καταθλιπτικὸ βάρος τῶν μεγάλων προγόνων. 'Ο δημοτικισμὸς στάθηκε ὁ κύριος μοχλὸς, ποὺ τὸν βοήθησε νὰ ξυπνήσει ὁλότελα, νὰ νιώσει καὶ νὰ βρεῖ τὸν ἑαυτὸ του καὶ νὰ πετάξει μὲ τὰ δικά του φτερά.

Εἶχαν προηγηθεῖ ἄλλες ἀναγεννητικὲς προσπάθειες, μίαν πρὶν ἀπὸ τὸν Μεγάλον 'Αγώνα, μίαν ἄλλη στὰ 'Εφτάνησα μὲ κορυφαῖο τὸν Σολωμὸ, εἶχαν προηγηθεῖ καὶ ἄλλες δοκιμές, τὸ λαογραφικὸ ἔργο τοῦ Πολίτη, ἡ ἐξόρμηση τῆς γενεᾶς τοῦ 1880 μὲ κορυφαῖο τὸν Παλαμᾶ, ὅμως ἔπρεπε ἡ προσπάθεια αὐτὴ νὰ γίνῃ καθαρὴ συνείδηση τῶν πολλῶν καὶ νὰ ὁλοκληρωθεῖ, ν' ἀγκυλιάσει ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, κι' ἀνάμεσα σ' αὐτὲς τὸ ζήτημα τῆς ἐθνικῆς μας γλώσσας.

'Ο δημοτικισμὸς εἶταν προπάντων ἓνα ξύπνημα καὶ ἓνα τίναγμα — πὲς ἓνα σάλπισμα. Πρωτεργάτης καὶ πρωταγωνιστὴς τοῦ δημοτικισμοῦ ὀρθώθηκε ἐκεῖνη τὴν ὥρα ὁ Ψυχάρης.

Στὰ πρῶτα χρόνια μετὰ τὴν Μεγάλῃ 'Επανάστασι, τὸ ἔθνος, εὐγνωμονώντας τοὺς κορυφαίους δασκάλους ποὺ ἐτοίμασαν τὸ λαμπρὸ ξαναγέννημα τῶν ψυχῶν ποὺ πραγματοποίησε τὸ 21, τὸ ἔθνος, εὐγνωμονώντας, τοὺς εἶπε «Διδασκάλους τοῦ Γένους». 'Οφείλουμε ἀδίσταχτα, εὐγνωμονώντας τὸν Ψυχάρη γιὰ τὴν προσφορά του στὸ ἀναγεννητικὸ ἔργο τοῦ δημοτικισμοῦ, νὰ τὸν κατατάξουμε σ' ἐκείνους τοὺς μεγάλους «Διδασκάλους τοῦ Γένους».

Θ. ΠΕΤΣΑΛΗΣ-ΔΙΟΜΗΔΗΣ

Ο ΠΑΠΟΥΣ — Η ΡΙΖΑ

Τί νὰ γράψω γιὰ τὸ «μεγάλον αὐτὸν ελέφα» τῆς ἑλληνικῆς γῆς; Ὅλα τάχουν πει' ἀνοίξε τὸ δρόμο, μπήκαμε. Εἶχε βέβαια τὰ κουσούρια του, κι ὡς συγγραφέας κι ὡς ἄνθρωπος, μα τί σημασία ἔχουν αὐτά; 'Ανοίξε τὸ δρόμο, σὰς λέω, μπήκαμε' ὅσο θὰ υπάρχουν ἑλληνικὰ γράματα, αὐτὸς θὰ ζεῖ καὶ θὰ βασιλέβει. Ἐμεῖς εἴμαστε τὰ παιδιὰ, τ' ἀγγόνια του, θὰ πεθάνουμε' μα ὁ Παπούς, ἡ ρίζα, εἶναι ἀθάνατη.

Antibes 16.III.54

N. KAZANTZAKIS